

LA HISTÒRIA D'UNA DE LES FAMÍLIES MÉS INFLUENTS
A CATALUNYA ELS ÚLTIMS DOS SEGLES

Els Güell

ANDREU FARRÀS

edicions

62

ANDREU FARRÀS

Els Güell

La història d'una de les famílies
més influents a Catalunya
els últims dos segles

Edicions 62

Barcelona

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 917021970 / 932720447).
Tots els drets reservats.

Primera edició: maig del 2016

© Andreu Farràs, 2016

© de les fotografies: Cedides per la família Güell de Sentmenat, excepte la fotografia de la pàg. 2 (© PRISMA ARCHIVO / Alamy Stoch photo / ACI) i la fotografia de la pàg. 7, a dalt (© Archivo ABC).

© del mapa de les pàgines 294-295: Carles Redon, Canal Gràfic

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.,
Diagonal, 662-664, 08034 Barcelona.
info@edicions62.cat
www.edicions62.cat

Fotocomposició: Àtona Víctor Igual, s. l.

Imprès a Egedsa

DIPÒSIT LEGAL: B. 9.179-2016

ISBN: 978-84-297-7501-3

TAULA

<i>Pròleg: Dos segles de Catalunya viscuts des de dalt</i>	11
JOAN GÜELL FERRER, EL PATRIARCA	17
Milicià antiindependentista	18
L'assassinat de l'amic Sol Padrís	21
Apòstol del proteccionisme	28
L'enemistat amb el pare de la pesseta	31
La fusió de les patronals	35
EUSEBI GÜELL BACIGALUPI, EL MAGNÀNIM	39
Un magnat o un canalla?	44
«Un traficant de carn humana»	46
La Compañía Trasatlántica	49
La guerra de Cuba, un magnífic negoci	51
El Banco Hispano-Colonial	52
La Compañía General de Tabacos de Filipinas	55
Els havans de la marquesa	56
Una protesta monumental	57
Tornen l'ordre i els diners	60
Catalanisme ferm però moderat	61
Girona i Arnús amaguen la mort de López	63
Gaudí i la finca Güell de Pedralbes	65
La virilitat dels mossens de Vic	67
El primer memorial de greuges català	69

TAULA

Verdaguer, d'heroi a desnonat	72
La construcció del palau a Conde del Asalto	73
La colònia de Santa Coloma de Cervelló	76
Un sacrifici dels amos	80
L'església inacabada	83
L'escola i l'ateneu	84
La guerra contra els Estats Units	87
«Madrid, cochambroso; Barcelona, cosmopolita»	89
A la presó en cotxe de gala pel cas del <i>Cu-Cut!</i>	91
Vinyes i bodegues al Garraf	93
El parc, un fracàs privat reconvertit en èxit públic	93
La caserna de la Guàrdia Civil regalada i «okupada»	95
JOAN ANTONI GÜELL LÓPEZ, EL VALENT	103
Amic del Rei i del dictador	106
L'honor del general, en joc	109
Comillas, el bressol de l'imperi	122
El Palau Reial de Pedralbes	126
L'Exposició Internacional del 1929	133
Créixer cap a Llevant o cap a Ponent?	136
La intransigència castellana	144
El preludi de la Fira de Mostres	146
Ample de via europeu	147
Benvinguda a la República des de Versalles	149
Les cartes de Maria Antonieta	152
Novament a Barcelona passant per Euskadi	157
Fracàs absolut	158
A la tomba de Tutankamon	162
La fugida a l'exili	165
Amb el benvolgut duc d'Alba	173
Mitja volta al món	174
El nas aristocràtic de Franco	175
L'ensulsiada catalana	176
Conspiracions a la Madeleine	180
El dol per Lluís Companys	188

TAULA

L'abdicació del Rei i l'abnegació de la Reina	189
Multimilionari i famèlic	194
La independència de Catalunya	197
La persecució dels jueus	202
Els principis «cristians» de llibertat, igualtat i fraternitat	206
El repartiment de Rijswijk	210
Homenatge a «uns» màrtirs a Montjuïc	214
El cunyat que va vendre propietats del Rei	216
El cap dels espies Josep Pla i Carles Sentís	218
Emoció sota la senyera	222
La fracassada conspiració de Joan de Borbó	223
Evasor de divises poc esplèndid	229
JUAN CLAUDIO GÜELL CHURRUCA: EL COMTAT SE'N VA A MADRID	238
Amb el cop d'estat del general Juan Bautista Sánchez	236
Escopetes nacionals	238
La segona entrevista	240
Franquisme agrait	242
Legionaris de Crist	243
L'Atlántico: la pedrera de Fainé, Montoro i Solans	244
El naufragi de la Trasatlántica	247
El vaixell presó de Companys i els seus consellers	249
El príncep d'Espanya i els jueus del Sepu	251
EL CORATGE CÍVIC DE CARLOS GÜELL DE SENTMENAT	255
La influència de Carlos Ferrer Salat	259
El naixement del Cercle d'Economia	262
L'«aggiornamento» democràtic de la Patronal	266
A la recerca del centrisme polític	271
A favor del federalisme i el Senat català	273
El regal enverinat de la Zona Franca	275
Al capdavant del Port de Barcelona	279
L'oferta d'Aznar	280
Tardor al Círculo Ecuestre	281
Descendent de mecenes	286

TAULA

<i>Arbre genealògic de la dinastia Güell</i>	289
<i>Mapa dels indrets més significatius de la dinastia Güell</i>	293
<i>Notes bibliogràfiques</i>	297
<i>Bibliografia</i>	305
<i>Índex onomàstic</i>	307

JOAN GÜELL FERRER, EL PATRIARCA

La nissaga dels Güell inicia el seu ascens social amb Joan Güell Ferrer (1800-1872). Va començar a enriquir-se amb els seus negocis a Cuba i, potser encara més, amb els seus matrimonis successius amb les dues germanes Bacigalupi. Va muntar una gran fàbrica tèxtil a Sants. Va participar en la fundació de La Maquinista Terrestre i Marítima i en la construcció del canal d'Urgell. Es va convertir en el gran defensor públic de les idees proteccionistes davant del Govern central. I va morir deixant al seu fill Eusebi dos terços d'una fortuna que pujava a més de set milions de pessetes, uns poderosos interessos industrials i una *imprescindible* llotja al Liceu.

Joan Güell, un *americano* que va fer fortuna a l'altre costat de l'Atlàntic, era fill d'un altre indià que no va tenir tanta sort, Josep Güell. Josep va marxar de Torredembarra (Tarragonès) a Santo Domingo tot just acabat de néixer el seu fill Joan. Al cap de nou anys, el va reclamar i Joan va fer el seu primer viatge al Carib. A Amèrica, va ajudar el seu pare en el petit negoci comercial que havia organitzat, fins que als setze anys va tornar a Barcelona, on va estudiar a l'Escola Nàutica de la Llotja, patrocinada per la Junta de Comerç barcelonina. Allà va obtenir, als divuit anys, el títol de pilot.

Josep Güell va perdre tots els diners a causa de la invasió de la meitat oriental de l'illa de Santo Domingo per part dels seus veïns

de la República d'Haití, i va haver de tornar a Barcelona amb poca cosa més del que tenia quan havia marxat.

El fracàs del pare, però, no va desanimar Joan Güell, que va tornar més endavant a les Antilles. Aquesta vegada el destí va ser l'Havana, on va començar a treballar com a dependent d'una casa comercial espanyola fins que va guanyar prou diners per instal·lar-se pel seu compte. Tenia el capital que havia guanyat, dos mil duros, més vuit mil duros aportats per socis que creien en la seva capacitat de treball i que li van confiar els diners.

Cuba era una colònia espanyola que depenia de la metròpoli per al proveïment de primeres matèries. Els cubans no podien comprar a altres països. Era el que s'anomena un mercat captiu. I Joan Güell Ferrer va aconseguir el control de fet de les mercaderies que arribaven al port de l'Havana durant quatre o cinc anys. Aquest monopoli li va permetre amassar una fortuna. I probablement aquesta experiència sobre els avantatges de la manca de competència va ser la llavor de les seves aferrissades conviccions proteccionistes posteriors i, per tant, el seu ferm rebuig del lliure comerç.

MILICIA ÀNTIINDEPENDENTISTA

Tot i les seves idees polítiques relativament progressistes, Güell va pertànyer a les milícies de voluntaris de Cuba, una força creada pels espanyols que lluitava pel seu compte contra els primers grups de rebels independentistes cubans. Per això, anys després, el 1868, quan va esclatar la revolució a l'illa, Güell tenia les idees molt clares sobre el conflicte: els rebels no volien més llibertat ni més prosperitat per al seu país que la independència, i com que l'illa, un dia a Espanya, era més rica que cap de les repúbliques sud-americanes independents, calia imposar-los, ni que fos per força, els avantatges d'aquesta unió.

El 1835, Joan Güell va tornar a Catalunya després de liquidar tots els seus negocis a l'Havana. Tenia trenta-cinc anys, expertesa com a comerciant, un capital per invertir i ganes de treballar. Instal·lat a Barcelona, s'ho va prendre amb calma i durant tres anys es va dedicar a viatjar sense presses per Europa per saber què s'estava coent als països més avançats. Una decisió intel·ligent i pròpia dels innovadors i pioners arreu del món al llarg de la història: conèixer amb mentalitat oberta els canvis i les diferències arreu dels països més desenvolupats del planeta.

Tres anys després, el 1838, es va casar amb Francesca Bacigalupi, filla d'un comerciant i banquer genovès establert des de feia anys a Barcelona. El 1846 van tenir un fill —Eusebi—, però la mare va morir a conseqüència del part.

El 1850, Joan Güell es va casar amb la cunyada, Camil·la Bacigalupi, i es va repetir la tragèdia amb el naixement d'una filla i la mort de la mare. Les dues germanes van sumar la seva apreciable fortuna a la que ja tenia Joan Güell.

Joan Güell va actuar en política però sense pertànyer a cap partit. Durant la dècada de 1840 va demostrar la seva simpatia pels progressistes i des del 1858, pel partit liberal del general Leopoldo O'Donnell. Va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona i diputat a les Corts per un districte de la ciutat. El 1863 va ser nomenat senador per designació reial, que era el càrrec que es donava a les persones de prestigi i edat avançada. Va formar part del consell d'administració del Banc de Barcelona (1845-1849) i la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona (1847-1850).

Joan Güell no era industrial per vocació ni per coneixements. Quan va arribar a Catalunya procedent de Cuba, després de conèixer la realitat econòmica europea, va buscar les millors inversions per al seu capital. Va finançar una fragata destinada al comerç amb Amèrica, però va naufragar a l'Atlàntic en el viatge de tornada i va perdre tot el que hi havia invertit.

Si va entrar en la indústria i concretament en el sector tèxtil

va ser per la seva relació amb Domènec Ramis, un mecànic que tenia un projecte de fabricació de pana de cotó, un gènere que no es feia a Catalunya ni a Espanya i que tenia una llarga relació de fracassos industrials al darrere. Per tirar endavant la idea es va constituir la societat comanditària Güell, Ramis i Companyia.

Joan Güell va marxar a Anglaterra, va contractar les màquines i els especialistes per fer-les funcionar i va obtenir un privilegi de fabricació exclusiva durant cinc anys de pana, un gènere destinat al vestuari dels obrers, pagesos i menestrals que fins llavors s'importava de la Gran Bretanya. El 1849 la fàbrica ja funcionava. Moguda per vapor d'aigua escalfada amb la combustió del carbó, es va anomenar el Vapor Vell de Sants i es va instal·lar al pla de Barcelona.

Güell, Ramis i Companyia va fer el cicle complet del cotó. A Sants es feia tissatge de les panes i els acabats, mentre que la filatura era a Martorell, al costat del Llobregat, per aprofitar la força hidràulica del riu. L'any 1850 l'empresa tenia un miler de treballadors entre filadors, teixidors i tintorers. El seu nombre, però, variava molt d'acord amb la demanda i la conjuntura. Quan la demanda superava la capacitat de producció s'acostumava a encarregar feina a petits tallers autònoms. La firma, una de les més importants del país, es va mantenir com a pedra angular de la fortuna dels Güell durant un segle.

El problema fonamental de la nova indústria catalana era la fabricació o renovació de maquinària. Sense disposar d'una bona indústria pesant, la indústria tèxtil tindria sempre una vida migrada i dependent de les importacions de maquinària de l'estranger. Per això, com explica Jaume Vicens Vives, els inicis de la indústria pesant a Barcelona van anar lligats a les necessitats de la indústria bàsica del país: la tèxtil.¹

Fins al 1839, un parell de fracassos van evidenciar el perill d'establir una indústria de maquinària a Catalunya. Però aquell any es van reunir uns quants capitalistes rics —Joan Güell, Marià

Serra, Jaume Ricart i Manuel Tous Soler— amb Manuel Lerena, que havia comprat les restes d'una de les empreses fracassades, i van decidir fundar amb la col·laboració de tècnics estrangers un senzill taller, La Barcelonesa, a la rambla del Centre, per fondre ferro i reparar i construir màquines per a la indústria tèxtil. Aquell mateix any 1839, Valentí Esparó va comprar els tallers de Bonaplata, destruïts el 1835, i hi va instal·lar la seva foneria. Aquests començaments de la indústria pesant van resultar afavorits pels aranzels proteccionistes i per les lleis angleses que no deixaven exportar maquinària.

Quinze anys després, la companyia Tous i Ascacibar (abans La Barcelonesa) es fa fusionar amb l'empresa de Valentí Esparó per crear La Maquinista Terrestre i Marítima. La nova empresa es va instal·lar a la Barceloneta i va marcar la tendència d'anar deixant els petits tallers dins de la ciutat, de vegades en antics convents, i substituir-los per construccions més aptes per a la gran indústria. El 1855 es va escripturar la societat. Joan Güell forma part de la primera junta de govern (consell d'administració). El 1860 La Maquinista va començar a estendre la seva influència per Espanya fundant nous tallers a Madrid i Còrdova.

Nombrosos edificis de la segona meitat del segle XIX i la primera del XX, com els mercats municipals de Barcelona —el del Born, en primer lloc—, van ser bastits amb els ferros forjats de La Maquinista.

L'ASSASSINAT DE L'AMIC SOL PADRÍS

El 1855 es va produir un fet que va quedar gravat en la memòria de Joan Güell. El juliol d'aquell any, durant la primera vaga general que es va produir a Catalunya, va ser assassinat Josep Sol Padrís, conseller delegat del Vapor Vell i persona molt apreciada per Güell.

El manifest dels vaguistes deia:

Muchísimos son los fabricantes del Principado que, alentados por los últimos bandos del capitán general y despreciando anteriores convenios, han despedido a los trabajadores, enviándoles a pedir limosna. El guante arrojado por los amos quieren recogerlo de una vez los trabajadores y, por lo mismo, pacíficamente dejarán las cuerdas y talleres hasta que se les haga completa justicia, dando de esta manera una prueba de espíritu de fraternidad que les anima.²

Al contrari que en anteriors mobilitzacions, els obrers no demanaven la retirada de les selfactines, les *self-acting* britàniques, màquines de filar que estalviaven mà d'obra i, en conseqüència, destruïen llocs de treball. Exigien un augment de sou, la millora de les condicions de treball i el dret d'associació. La jornada ordinària era de dotze hores i mitja i treballaven sis dies a la setmana. Els nens entraven a treballar als set o vuit anys. La seguretat era baixa i els accidents de treball, nombrosos. L'ocupació depenia totalment de les comandes del propietari, de manera que aquest contractava quan tenia feina i acomiadava quan no en tenia, sense cap entrebanc legal. Les condicions de vida eren dolentes, accentuades pel fet de subsistir en una ciutat tancada.

«Ignoran que, a más de la rueda que puede destrozarse sus miembros, respiran otras veces un aire que minará lentamente su organismo», va escriure Carlos Ronquillo el 1862 a *Los obreros de Barcelona*.

Les autoritats es preocupen per saber si les fàbriques poden perjudicar els veïns dintre del nucli urbà, però «nunca —y lo decimos con horror— se toma la pena de saber si puede matar a los obreros». En aquest treball de Ronquillo es parla de fills d'obriers «plagados de oftalmias, tiña, raquitismo y caries de huesos» que rebien «una instrucción imperfecta». Pedro Felipe Monlau, el metge higienista de *¡Abajo las murallas!* i Ildefons Cerdà, l'artífex de l'Eixam-

ple de Barcelona, van ser dels primers que van aixecar una protesta pública sobre les condicions de vida de la classe obrera. Van ser aquelles dècades en què Espanya va viure constants fenòmens desestabilitzadors: els processos independentistes hispanoamericans, les guerres carlines, freqüents canvis de governs a Madrid i, de vegades, fins i tot traumàtiques defenestracions de caps d'Estat.

La vaga del 1855 va durar nou dies. Va ser un dels episodis més notables de la història del moviment obrer català, que, amb la importància d'aquesta manifestació, demostrava el grau elevat d'organització i de consciència de classe que havia assolit. El general Juan Zapatero Navas va demanar ajut a l'exèrcit i va reprimir les protestes durament, com era d'esperar en un militar que acabaria sent conegut com el *general cuatro tiros* o *el Tigre de Catalunya*. La vaga va acabar el desè dia amb la promesa dels militars que el Govern analitzaria les peticions proletàries i especialment el dret d'associació.

Mesos després, fins i tot Karl Marx analitzaria aquesta vaga al seu assaig *Revolució a Espanya*:

Militarment, aquesta insurrecció, igual que tots els alçaments anteriors a Barcelona, es va enfonsar perquè la fortalesa de Montjuïc estava en mans de l'exèrcit. [...] Cal destacar que, mentre a Madrid [...] els proletaris van ser traïts i abandonats per la burgesia, els teixidors de Barcelona [...], tret d'alguns que no podien resistir l'olor de la pólvora, van romandre espectadors passius de la batalla, i amb això es va perdre la batalla, ja que totes les insurreccions de Barcelona les decideixen els seus 20.000 teixidors.

La vaga es va distingir per la correcta actitud dels obrers, en general. Però, com acostuma a passar, hi va haver un fet que va enterbolir el pacifisme dels seus dirigents: l'assassinat, el primer dia de la vaga, de Josep Sol Padrís, director del Vapor Vell i home de confiança de Güell.

Joan Güell Ferrer, que gaudia d'un considerable predicament entre la burgesia catalana, va donar un any després la seva visió de la vaga general:

El 2 de julio un gobierno invisible que no peroraba en las Cortes, que no dictaba ostensiblemente leyes ni publicaba decretos ni bandos, pero que obraba y ejecutaba, suspendió el trabajo de todas las fábricas, de todos los talleres y de toda clase de artes y oficios, y la ciudad de Barcelona y sus pueblos inmediatos se llenaron de espanto y consternación, y estuvieron por unos días al borde del precipicio, y escenas de sangre y desolación tuvieron lugar.³

Josep Maria Sol estava vinculat des del 1850 a Joan Güell, que va dipositar en ell tota la seva confiança en nomenar-lo president de la junta de govern de la societat i director, càrrec equivalent a l'actual conseller delegat. El 1854, la vaga de les selfactines va mantenir tancat el Vapor Vell dos mesos. Quan la protesta va acabar es va tornar a tancar. La conflictivitat social havia arribat a un punt que Joan Güell va declarar-ne el locaut, va agafar dona i fill i va marxar cap a Nimes (Provença francesa). Des d'allí, va donar autorització als socis per tornar a obrir la fàbrica, mentre l'1 de maig de 1855 deia a Sol Padrís en una carta:

Suplico y encargo a usted una y mil veces, si es menester, que por ningún motivo se comprometa, sin que le dé ningún cuidado que sufran de ella mis intereses, porque a todo me conformo y estoy resuelto; pues los hombres sabemos ganar dinero y el dinero no gana hombres.

Güell temia que la vaga originés aldarulls i que aquests des-
emboquessin en irreparables danys humans.

L'11 de juny de 1855, Sol Padrís va ser nomenat president de la Junta de Fàbriques i el 2 de juliol va ser assassinat a la fàbrica de Sants. Durant uns quants dies la situació a Barcelona va ser tan

confusa que els diaris no van gosar donar el nom de l'industrial assassinat: la por i la desconfiança ho dominaven tot.

La narració dels fets és incompleta i diversa. Les versions coincideixen a dir que una colla d'obrers es va presentar al Vapor Vell de Sants on hi havia Josep Sol Padrís i Domènec Ramis, el soci primerenc de Güell. Els obrers van exigir als patrons que acceptessin les tarifes de sous que els portaven. Aquests van accedir a fer-ho, però, després de deixar els despatxos on es van celebrar les negociacions entre patrons i obrers, una part de la colla va tornar a entrar i va disparar contra Sol Padrís, mentre Ramis rebia diverses punyalades. El primer va morir a l'acte i el segon va resultar greument ferit.

La repressió de les autoritats va ser terrible. Set mesos després dels fets van ser jutjats set acusats, cap dels quals n'havia estat protagonista directe. Quatre van ser condemnats i executats a garrot, dos van ser condemnats a cadena perpètua i el setè, a dos anys de presó.

Josep Sol Padrís havia nascut a Barcelona el 3 de juny de 1816. La família era menestral, però tenia prou diners per pagar els estudis al fill. Després de l'escola al col·legi episcopal, va entrar a la que tenia la Junta de Comerç a la Llotja de Barcelona, on va estudiar francès i italià, ciències aplicades a la indústria, càlcul mercantil, taquigrafia i economia política. La Junta de Comerç va ser la predecessora de la Cambra de Comerç i va substituir durant moltes dècades la Universitat de Barcelona en la formació professional i científica de les elits catalanes. Va crear classes per a l'ensenyament de tècnics, personal imprescindible per a les noves indústries.

Sol va aprendre grec a les Escoles Pies. Finalment, a la Universitat de Cervera (la de Barcelona estava tancada des del regnat de Felip V), va cursar la carrera de Dret; es va llicenciar el 5 de juny de 1839. La sensibilitat de Sol Padrís envers la indústria és clara des del 1840, el primer any després de graduar-se a Cervera.

És quan va escriure una de les seves poesies més conegudes, *Desperta ferro!*, en la qual posa al dia el crit dels almogàvers en català prefabrià i reivindica l'empenta de la indústria fabril catalana:

Lo temps d'heroicas empresas
 Per Catalunya ha passat.
 Y s'ha mustigat la gloria
 De sas armas en la mar
 No escull los turons més forts
 Per alçar castells feudals
 Sino en los valls per sas fabricas
 Busca del'aigua'ls saltants.
 Si aquesta industria que adora
 Atacar algú osás
 Del Almagavar las armas
 tornarian a brillar.
 Y el crit de Desperta ferro!
 Per cent mil bocas llançat
 Las mes fortas i altas torras
 faria bambolear.

El 1843 va marxar a viure a Madrid, on va ser acollit pel seu parent Bonaventura Carles Aribau, literat i polític considerat l'impulsor del moviment cultural de la Renaixença. Després, Sol va viatjar a Europa com a corresponsal de diferents diaris de Madrid i Barcelona. El 1846 era de retorn a Catalunya, ja conegut com a escriptor i persona de talent. Els industrials van veure que podien utilitzar-lo professionalment i el van preparar per a una carrera pública: vocal de la Junta de Presons (del 1846 al 1848), en representació de l'Ajuntament de Barcelona; soci fundador de l'Institut Industrial de Catalunya (1848), i secretari de la Societat Econòmica de Barcelona d'Amics del País (1849). Aquest darrer any es va integrar a l'Associació Defensora del Treball Nacional de la Classe Obrera, un fet que demostrava, com a mínim, que

Sol Padrís tenia una certa sensibilitat social. Els industrials el van enviar a Madrid entre el 1847 i el 1851 perquè defensés en el seu nom les qüestions aranzelàries. El 1851 va ser elegit diputat a les Corts i reelegit el 1853.

De la seva estada a Madrid és la poesia següent, que demostra un sentit de l'humor no gaire freqüent entre els polítics i reafirma la incomprensió de les institucions estatals envers la qüestió catalana, fins i tot encara que la plantegessin els industrials moderats:

Donchs què, ¿he vingut a Madrid
A fer versos? Ho endevina!
He vingut a ser rustit
Pél caló i escañaulit
Corrent per les oficines.

Dels diputats vaig detrás
Parlantlos sempre de llana.*
Els de mi pro han fet cas.
Així en fes el burdegàs
D. Manuel Barzanallana.**

Aquet si que ab el seu pes
Per los drets de la Aduana.
Me té lo cervell malmés,
I en Madrid me manté pres
Sufrint un sol que m'aplana.

I mentres tant lo Senat
Ab els seus vellets xaruchs
La guitarra ens ha aixafat.
Com ya m'havia pensat:
Sols creuen en ell los ruchs.

* Es discutien els aranzels aplicables als productes de llana.

** Manuel García Barzanallana, ministre d'Hisenda.

APÒSTOL DEL PROTECCIONISME

Joan Güell és una de les tres grans figures de l'economia empresarial catalana del segle XIX, segons l'opinió dels seus coetanis. Les altres dues són Manuel Girona i Antonio López. Joan Güell ho serà com a industrial amb èxit, introductor de la fabricació de panes a Espanya i persona de gran fortuna personal. Però el prestigi el va obtenir sobretot pels seus escrits i les seves controvèrsies a la premsa en defensa del proteccionisme.

La indústria tèxtil catalana va créixer i es va modernitzar amb la difusió de la *mule-jenny*, el teler mecànic i el vapor (o la força de l'aigua en les zones amb energia hidràulica suficient). Però no va ser només això. Aquest progrés tecnològic va anar lligat a altres transformacions, com la urbanística que va concebre l'Ajuntament de Barcelona, per exemple, en relacionar l'enderrocament de les muralles de la ciutat amb la seva expansió industrial.

Va haver-hi un disseny global entre la burgesia catalana que tenia un dels seus vèrtexs en la producció industrial i requeria, a més, la millora dels transports —i essencialment el desenvolupament d'una xarxa ferroviària— amb la finalitat d'introduir els productes fabrils de la costa a l'interior, però també per fer arribar de l'interior els aliments necessaris per a la població industrial —condició indispensable per poder disminuir el seu cost de vida i abaratir els jornals— i donar sortida als productes agraris destinats a l'exportació, en especial els vins, que havien de servir per adquirir, en contrapartida, la fibra de cotó que s'importava. Com escriu Josep Fontana,⁴ els estudiosos que no van entendre que aquest esquema tenia els seus tres peus assentats en la fàbrica, el ferrocarril i l'agricultura (de fet, n'havia de tenir un altre en la somniada mineria del carbó, però aquí les previsions van fallar) i van limitar la industrialització només al creixement de la fàbrica de cotó no estaven capacitats per comprendre per quina raó a

Catalunya, a diferència del que esdevenia a la resta de l'Estat, els capitals privats es van invertir en la construcció de la xarxa ferroviària o en la realització del vell somni del canal d'Urgell, suplint la incapacitat de l'Estat espanyol per construir la infraestructura que necessitava de manera peremptòria el capitalisme industrial.

Aquest programa va tenir una primera formulació de cara a la resta de l'Estat: la de la proposta de construir un mercat «nacional» en què els teixits catalans s'intercanviessin amb els productes alimentaris, i essencialment amb els cereals, d'altres zones espanyoles. Aquest projecte, que era clarament exposat des del 1820, va tenir una de les seves formulacions més clares en l'estudi que Güell Ferrer va publicar el 1853 sobre el *Comercio de Cataluña con las demás provincias de España*, però ja hi havia hagut altres intents més primaris d'assenyalar la importància d'aquest tipus de relació, com el realitzat vint anys abans des de Castella.

Els primers articles de Güell daten del 1841, quan feia poc que havia tornat a Catalunya. Però la majoria estan escrits en el període que va del 1856 al 1871, o sigui, quan ja havia abandonat l'activitat industrial. Güell no tenia estudis superiors però havia viatjat i llegit molt. No tenia cultura clàssica com alguns dels seus oponents, i així ens podem estalviar les citacions de Virgili, Ciceró o Aristòtil, que tant abunden en l'època i que sovint poca cosa tenien a veure amb el que es discutia. Güell coneix bé els polítics i els economistes espanyols, francesos i britànics dels segles XVIII i XIX i, per tant, si cita algú són persones ben properes en el temps i als temes que toca. El seu llenguatge és fàcil d'entendre, en opinió de Francesc Cabana.

Güell va ser deixeble d'Eudald Jaumeandreu, el gran nom del nacionalisme econòmic, corrent central del pensament econòmic català. Fill de pares ripollesos treballadors del tèxtil, frare agustiniana d'inclinacions polítiques liberals, va publicar el 1816 uns *Rudimentos de economía política*, que, en paraules d'Ernest Lluch, és el primer tractat d'economia escrit per un català i que havia de ser

el punt de partida de l'ensenyament de la nova ciència a Catalunya. Va ser professor d'economia als ensenyaments organitzats per la Junta de Comerç, on tindria també com a deixebles Bonaventura Carles Aribau, Laureà Figuerola, Joan Illas Vidal, Narcís Monturiol, Manuel Milà Fontanals i Joaquim Rubió i Ors, entre d'altres. Va ser assessor econòmic de les institucions representatives de la burgesia catalana. A més de Güell, una figura interessant d'aquest corrent va ser Josep Ferrer Vidal. Tots dos van compartir la condició de grans empresaris tèxtils, que es vinculen també a altres activitats industrials (els ferrocarrils, La Maquinista, etc.); tots dos actuen en política i fan una defensa pública del programa econòmic industrialista de la burgesia catalana.

El 1840, la Gran Bretanya va començar a necessitar mercats exteriors als quals vendre els seus productes emmagatzemats i va canviar la política aranzelària, sobretot la referida a la maquinària pesant. Va trobar bons aliats en els governants espanyols. Güell es va adonar del perill per a les seves empreses pesants i va escriure el seu primer opuscle *Sobre Industria* (1841), a favor del proteccionisme i contra el lliurecanvisme, per evitar la inundació de manufactures exteriors més competitives.

A Barcelona els industrials i comerciants es van adonar aviat que sota la capa de la llibertat econòmica que propugnava el Regne Unit s'amagava la vella ambició expansionista de la indústria anglesa. El 1849 van crear l'Institut Industrial de Catalunya, que tenia un diari, *El Bien Público*, on els paladins catalans del proteccionisme es van esforçar per donar forma a les seves idees.

Les sospites del *lobby* català tenien fonament. El 1849 es va preparar al Ministeri d'Hisenda un nou aranzel molt baix que perjudicava la indústria cotonera autòctona. La tesi que defensava Güell era la següent: el lliure canvi és un sofisma que no pot resistir una comparació amb la realitat; no hi ha cap país que hagi creat una indústria i que s'hagi fet ric aplicant-lo; els proteccio-

nistes no demanen privilegis sinó justícia, que tothom pugui fruir dels mateixos avantatges de l'arancel protector.

Com a diputat de la Unió Liberal al Congrés dels Diputats per la província de Barcelona, Güell va esperonar el seu cap de files, el general O'Donnell, perquè defensés les idees proteccionistes. Els adversaris dels liberals asseguraven que els seus amics burgesos catalans eren uns «escanyapobres», perquè donaven sous de misèria als obrers. Era cert que els fabricants no tenien gaire cura de la justícia social, però la competència dels productes estrangers els preocupava més que els seus deures envers els treballadors. El malestar era conseqüència de la crisi econòmica. La carestia aconsellava importar blat. Güell va escriure un opuscle, *Cereales*, en què defensava els interessos dels agricultors castellans. És curiós constatar que Güell deia que la gana que patien els obrers no venia del fet que el pa fos car o barat sinó de la manca o no de diners per poder-lo comprar.

En un altre opuscle, *Examen de la crisis actual*, destinat a rebatre els lliurecanvistes que s'havien organitzat al voltant del Círculo Mercantil de Madrid, Joan Güell va escriure que la causa de la crisi econòmica de mitjan segle XIX va ser no haver gastat els capitals en coses fonamentals per a l'economia; principalment, en l'explotació de les fonts de matèries primeres que podien donar independència a la indústria espanyola, fórmula excel·lent per equilibrar la balança comercial, sempre desequilibrada per les obligades importacions de maquinària i manufactures.

L'ENEMISTAT AMB EL PARE DE LA PESSETA

El que als cercles madrilenys era conegut com a *grupo catalán* estava compost pels Güell, Girona, Arnús, Ferrer Vidal, Serra, Muntadas, Estruch, Taltavull, Juncadella i Jover Serra. Aquesta gent estava a la base de totes les possibles combinacions políti-

ques i econòmiques. Sostenien governs, obrien bancs, imposaven la seva voluntat a la borsa i feien i desfeien en un ambient que afavoria el caciquisme d'alta levita, segons Vicens Vives.

Els banquers Manuel Girona i Evarist Arnús es van negar a acceptar els títols nobiliaris amb què els volien ensabonar els respectius caps polítics, Antonio Cánovas i Práxedes Mateo Sagasta, al contrari que els Güell, que amb els anys en van formar una autèntica col·lecció. Sagasta va explicar amb sarcasme que Girona i Arnús preferien «els títols del Deute» als que podia atorgar la Corona.

La revolució del 1868 va donar el poder als lliurecanvistes, com Laureà Figuerola, que va néixer a Barcelona però va forjar la seva carrera professional sobretot a Madrid, on la culminaria com a ministre d'Hisenda i es convertiria en el pare de la pesseta, que es va consolidar com la moneda única de tot Espanya. Una veritable revolució si es té en compte que, fins llavors, corrien legalment al país gairebé un centenar de monedes diferents.

La reforma de l'aranzel portada a terme pel Govern revolucionari, tot i que el general Prim havia garantit que es respectarien els interessos de la indústria catalana, va ser marcadament lliurecanvista. Güell va escriure el 1869 un altre fullet amb un títol prou expressiu: *La Hacienda de España dirigida por los libre-cambistas. ¡¡¡Pobre España!!!*

Un dels elements que van afegir morbositat al pols entre lliurecanvistes i proteccionistes va ser que entre els principals defensors del lliure canvi van destacar-se diversos catalans residents a Madrid, mentre que els proteccionistes més abrandats eren catalans residents a Barcelona. Ho explicava el mateix Joan Güell:

Es cosa sabida que en Catalunya domina la idea proteccionista. Ver pues que algunos catalanes ilustrados, residentes y con empleo en Madrid, son no solo librecambistas, lo cual nada tendría de particular, sino que se distinguen entre toda la escuela, es cosa digna de ser

notada y que se presta a interpretaciones perjudiciales a Cataluña, en particular, y, según nosotros, a toda España en general.

Güell no es pot estar de recordar en aquesta referència que els lliurecanvistes catalans tenien «empleo en Madrid», un fet que podria explicar la seva línia ideològica. Figuerola, el blanc preferit de les diatribes de Güell, va anar a Madrid el 1853 com a catedràtic d'Economia Política i va ser nomenat ministre d'Hisenda del Govern revolucionari presidit per Prim, el reusenc que va fer fora la reina Isabel II, el 1868. Figuerola va dir de Catalunya al Congrés dels Diputats:

La idea proteccionista es dogmática; esto es, no se discute. Pero yo, a pesar de la atmósfera de mi país, siempre proteccionista, he sentido la idea del libre cambio. La he estudiado una y muchas veces a ver si es que estaba ofuscado, y he visto que no, que la razón no está de parte de mis paisanos.

El 1860, Joan Güell va contestar els atacs d'un altre català lliurecanvista, Joaquim Sanromà:

Es una calumnia suponer que Cataluña se opone a lo que quieren las demás provincias; es una calumnia suponer que les ha impuesto el Rey Algodón; es una calumnia decir que hace política catalana. Todas estas suposiciones no pueden tener más objeto que el de concitar el odio de las demás provincias contra Cataluña. Cataluña no ha hecho nunca política catalana, ha hecho siempre política española, ha defendido los intereses generales de la Nación.

Els proteccionistes no es cansaven de fer afirmacions d'espanyolisme, com en el paràgraf anterior, per defensar els seus interessos econòmics, però des de Madrid no els feien cap cas i continuaven amb la seva versió del «particularisme català».

La balança comercial catalana posa en un plat les vendes de

productes catalans a la resta de l'Estat i a l'altre, les compres. El saldo resultant indica un dèficit (si Catalunya compra més del que ven) o un superàvit (si és a l'inrevés). Des de Madrid es creu que Catalunya s'enriqueix a costa dels altres, mentre que a Barcelona es nega aquesta afirmació, ja que es considera que Catalunya és el principal comprador de productes no industrials espanyols.

Els primers que van debatre aquest tema també van ser Laureà Figuerola i Joan Güell. Hi havia poques dades estadístiques fiables i l'un i l'altre van utilitzar les que tenien més a mà per reivindicar els seus respectius arguments.

Figuerola, al primer i únic volum publicat sobre Estadística de Barcelona el 1849, abans d'anar a viure a Madrid, deia que, aquell any, Catalunya havia comprat mercaderies per un import de 240.000 rals a la resta d'Espanya, mentre que hi havia venut per un import molt superior. D'aquí que la balança comercial catalana amb la resta de l'Estat fos clarament favorable als interessos catalans.

El 1853 Joan Güell va contraatacar amb noves dades, perquè

una de las más terribles armas que algunos librecambistas han empleado pública y privadamente contra la industria fabril ha sido la de suponer que Cataluña, exportando para las demás provincias de España cantidades enormes de géneros manufacturados y recibiendo de ellas valores insignificantes, se estaba y se está llenando de oro empobreciendo a las demás.

Güell va prendre com a base estadística les xifres de la Junta de Comerç i no les del port de Barcelona, com havia fet Laureà Figuerola. Segons aquestes dades, el 1849 el consum de Catalunya per compra a la resta d'Espanya va ser de 468 milions de rals i no de 240.000 rals, com havia dit el que fou ministre d'Hisenda. Segons els càlculs de Güell, «las provincias de España tienen con las de Cataluña —también españolas— un comercio activo el 153

por ciento mayor que con todas las naciones extranjeras de Europa y África».

D'aquí es desprenia que Catalunya era un bon negoci per a Espanya i no a l'inrevés.

No va ser fins al 1891, sota un Govern espanyol conservador, que les idees proteccionistes de Güell van ser implantades a Madrid. Ell no les va arribar a veure, perquè va morir el 23 de novembre de 1872.

LA FUSIÓ DE LES PATRONALS

Güell tampoc no va arribar a gaudir de la fusió de tres institucions que pretenien representar els interessos col·lectius de la indústria catalana: l'Institut Industrial de Catalunya, les campanyes del qual a favor del proteccionisme va dirigir Joan Güell a mitjan vuit-cents, i els dos Foments, el de la Producció Nacional, que ell va cofundar amb Pere Bosch Labrús, i el de la Producció Espanyola. Ambdós Foments eren fruit d'una escissió prèvia produïda el 1876 per discrepàncies i rivalitats entre els seus associats.

El 1879 es va fusionar el Foment de la Producció Nacional amb l'Institut Industrial de Catalunya, que va prendre el nom d'Institut del Foment del Treball Nacional. I, deu anys més tard, per tal d'intentar conquerir els últims reductes lliurecanvistes de Madrid, es va produir la incorporació del Foment de la Producció Espanyola. D'aquesta manera va quedar definitivament constituït, el març del 1889, el Foment del Treball Nacional, una patronal que va exercir una important influència en la política i l'economia a la Catalunya del final del segle XIX i principis del segle XX, juntament amb la Cambra de Comerç de Barcelona, constituïda el 1886 sota la presidència de Manuel Girona, el multimilionari julivert de totes les salses emprenedores catalanes i que arribaria a ser alcalde de Barcelona. La Cambra va ser consi-

derada la successora de l'antic Consolat de Mar i de la Junta de Comerç. Aquesta darrera havia representat des del 1763 els interessos de la primera burgesia comercial catalana, però a penes va poder sobreviure a la Guerra del Francès ni a la Revolució Industrial.

Com s'ha dit abans, Güell va marxar amb la seva família a Nimes (França) durant les mobilitzacions obreres del 1854. Quan la conflictivitat social es va apaivagar una mica, va tornar a Barcelona, concretament a finals del 1855. No obstant això, la mort de Sol Padrís li va fer avorrir la indústria. La societat comanditària es va renovar el 1861 sense el seu nom, encara que hi mantenia el capital. Durant trenta-tres anys, el nom dels Güell no hi figurarà, tot i que els seus socis feien referència al seu fundador en la publicitat: «Antes Güell y Compañía». Joan Güell va recomanar al seu fill Eusebi que no entrés mai en negocis industrials, però aquest no li va fer cas. Joan Güell va dedicar els seus anys de vellesa a l'agricultura i a escriure. Va comprar una propietat agrícola a la província de Lleida, en la qual va introduir tota mena de reformes per crear-hi una explotació moderna. Anys abans havia demostrat un cert interès per l'agricultura col·laborant com a soci capitalista en l'obertura del canal d'Urgell, el finançador principal del qual va ser el seu amic Manuel Girona, vinculat a Tàrraga, la capital de l'Urgell, de la qual, segons alguns autors, era fill.

Güell va morir a Barcelona el 23 de novembre de 1872, als setanta-un anys. El seu patrimoni va ser valorat en 7,2 milions de pessetes (equivalent a 29 milions d'euros del 2012) i es va dividir entre els dos fills nascuts dels dos matrimonis. La seva filla Josefina (1853-1874) va rebre una tercera part de l'herència. L'hereu va ser el primogènit Eusebi Güell Bacigalupi, que va heretar els interessos actius dels negocis del seu pare i un dels seus preuats patrimonis indivisibles: la llotja del Liceu. Josefina Güell es va casar amb José Ferrer-Vidal Soler, fill del president del Foment de Treball.

El 1880, per agrair a Güell l'aferrissada defensa que al llarg de la seva vida va fer dels interessos dels industrials catalans, es va nomenar una comissió encarregada de fer-li un monument per subscripció popular. La petició va ser molt ben acollida per la burgesia de Barcelona. El monument va ser ideat per Joan Martorell, un dels arquitectes de moda a l'època, que havia treballat per a Antonio López aixecant a Comillas el palau de Sobrellano i la Universitat Pontifícia. L'estàtua de Güell, de l'escultor Rosend Nobas, es va instal·lar a la cruïlla de la rambla de Catalunya amb la Gran Via de Barcelona; actualment és uns metres més enllà en direcció al passeig de Gràcia.

La inauguració del monument va tenir totes les característiques d'un acte catalanista. Un dels néts de l'homenatjat, Juan Antonio Güell, en va ser testimoni.

Aunque era un niño lo recuerdo bien. El gran Sagasta —presidente a la sazón del Consejo de Ministros— asistió a la ceremonia y hasta se creyó en el caso de pronunciar en catalán las palabras que son de ritual en semejantes actos.

¡Pobre Sagasta! En las postrimerías de su vida política, cuando desde la cabecera del banco azul tuvo que medirse con los primeros diputados catalanistas —en 1901—, quiso acallarles diciéndoles: «En España no hay regiones; solo hay provincias». El gran jefe del partido liberal —que me consta se percató muy bien de lo que iba a repercutir en la política nacional la irrupción del catalanismo— salió del paso con una de aquellas habilidades sofisticadas a las que recurría cuando no tenía algo razonable que decir. ¿Y las capitanías generales? ¿Eran provinciales? No, eran regionales. ¿Y las universidades? ¿Y los arzobispados?»

El monument va ser destruït el 1936, al començament de la Guerra Civil, i reconstruït el 1941 per Frederic Marès.

Josep Antoni Muntadas Campeny (1816-1880), considerat l'ànima de la gran empresa tèxtil catalana L'Espanya Industrial,

va elogiar Joan Güell durant un discurs d'homenatge en què va comparar els bons emprenedors amb els artistes talentosos:

Una fábrica bien organizada equivale a un buen libro, por la influencia que ejerce, no solo en el bienestar material, sino en la moral del operario, si existe la disciplina que debe regir siempre en todo gran centro de reunión. El trabajo es el elemento moralizador de los pueblos, y tanto es así que, en las estadísticas criminales, de seguro que hallaréis en mínima proporción a los obreros. Séame lícito añadir que el verdadero industrial trabaja y se afana por algo más que por la remuneración de sus capitales. Ama el industrial su industria, con el propio entusiasmo que el artista su arte, que el literato la literatura: el artefacto que sale de sus talleres lleva impreso algo de su personalidad, de su nombre, de su fama; tiene por tanto a legítimo orgullo abaratarlo, perfeccionarlo, hacerlo asequible al mayor número de sus semejantes sin necesidad del acicate material del lucro.